

УДК 376.74(=914.99)(497.11)
DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.12023.3>
Прегледни рад

*Милица Стојановић**
Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

ДОПРИНОС МЕРА ПОДРШКЕ КВАЛИТЕТУ ОБРАЗОВНОГ ИСКУСТВА УЧЕНИКА РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ**

Сажетак

Ромско становништво се у непропорционално већем броју у односу на целокупну популацију суочава са вишеструком маргинализацијом, од које су најизраженије економска, образовна, просторна и културна. Усмереност истраживања односи се на област образовања Рома, као кључног алата за излазак из циклуса социјалне угрожености, кроз разматрање доступних мера подршке од стране Републике Србије и цивилног сектора у контексту доприноса квалитету образовног искуства ученика ромске националности. Рад се фокусира на перцепцији ученика и стручних радника у оквиру образовних институција и цивилног сектора о значајности мера подршке и импликацијама које имају на образовно постигнуће, степен образовне аспирације и осипање из образовног система ученика ромске националности. Додатно, обухваћене су и препреке са којима се ученици ромске националности суочавају приликом приступа и останка у образовном систему. Рад се заокружује препорукама за побољшање квалитета образовног искуства деце ромске националности. У раду је коришћена је квалитативна методологија, применом полуструктурисаног интервјуа са значајним актерима за истраживачко питање. Резултати истраживања указују на позитиван допринос доступних мера подршке квалитету образовног искуства ученика ромске националности кроз унапређење параметара образовног постигнућа, останка у образовном систему и образовне аспирације. Упркос

* milica.stojanovic@filfak.ni.ac.rs

**Рад је представљен на националној конференцији 43. Сусрети социјалних радника на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду.
Истраживање представљено у раду спроведено је за потребе израде мастер рада аутора.

постигнутом напретку уочен је простор за промену и даљи развој мреже подршке који ће детаљније бити обрађен у раду.

Кључне речи: образовање, мере подршке, препреке, ученици ромске националности, организације цивилног друштва.

УВОД

Роми представљају једну од најзаступљенијих националних мањина у Србији, која према последњем попису из 2011. године чини 2,1% укупног становништва Републике Србије са бројем од 147.604 настањених Рома (Републички завод за статистику, 2013). Као доминантна мањина, Роми заузимају неповољан друштвени положај у РС који карактерише сиромаштво, висока стопа незапослености, неукљученост у образовни систем, просторна сегрегација и др. Недостатак прилика за адекватно запослење повезан је са недостатком компетенција и образовања, док је неприступачност образовном процесу повезана са сиромаштвом из ког се ромске породице не могу избавити услед ограничених пословних прилика (Зуковић и Милутиновић, 2014). Фактори који у највећој мери доприносе неповољном положају припадника ромске националне мањине на територији РС јесу економски параметри који одликују ову заједницу. Једна од главних је ниска економска активност, са само 27,94% радно активног становништва, у поређењу са 41,34% у укупној популацији. Поред овога, од економско активног становништва 59,05% је незапослено, док само 40,95% обавља неко занимање. У прилог економској неактивности иде податак да око 48.000 Рома прима неки вид финансијске помоћи, што чини 65% укупног броја свих корисника услуга социјалне помоћи, док је чак 59.000 Рома корисник услуга центара за социјални рад (Влада Републике Србије, 2016). Додатно, међу запосленим становништвом ромске националности доминирају сфере нископлаћених и нисковреднованих послова, као и недостатак приступа квалитетној здравственој и социјалној заштити уз одсуство политичке партиципације за све (Тодоровић, 2011). Образовање, као окосница друштвено-економског развоја, код припадника ромске националне мањине обојена је ниском стопом уписа и завршетка школовања, честим напуштањем школског система, ниском стопом укључености у систем секундарног и терцијарног образовања, као и непропорционално већим уделом ромских ученика у школама за децу и ученике са сметњама у развоју (Радовановић и Кнежевић 2014).

У контексту поменутих проблема, истраживање се везује за област образовања, као кључног алата за излазак из неповољног друштвеног положаја. Рад пружа анализу доступних мера подршке ученицима ромске националности од стране РС и организација цивилног друштва на територији града Ниша у основношколском образовању, кроз процену њиховог доприноса квалитету образовног искуства ученика ромске националности. Фокус је на перцепцији ученика ромске националности, представника школа и организација цивилног друштва о значају, доступности и учинку мера подршке, као и препрекама на образовном путу, разматрањем параметара образовног постигнућа, осипања из образовног система и образовне аспирације деце ромске националности. Истраживање се закључује препорукама које имају за циљ унапређење квалитета образовног искуства ученика ромске националности.

ОБРАЗОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РОМА

Разматрањем степена образованости кроз удео неписмених у популацији, примећујемо знатно одступање ромског становништва, са бројем од 15,1% неписмених Рома, према подацима пописа 2011. године, у односу на 2% у укупној популацији РС. Пратећи овај тренд, 19,5% Рома не поседује било какву школску спрему. Више од једне трећине Рома (34,2%) нема завршено обавезно основношколско образовање, око једне трећине (33,3%) има основну школску спрему, 11,5% средњу школску спрему, те само 0,7% Рома има квалификације вишег и високог образовања (Радовановић и Кнежевић 2014).

Када говоримо о похађању образовања у раном детињству, проценат деце из ромских насеља старости 36–59 месеци укључених у образовање износи само 7,4% (у поређењу са 60,6% у укупном становништву РС). Такође, ромска деца похађају предшколско образовање осам пута мање од остатка популације. Процент деце узраста за полазак у основну школу која су се уписала у први разред износи 85,4%, међутим, бруто стопа уписа у последњи разред основне школе износи 62% и показује значајно осипање (Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2019). Када се померимо ка средњошколском узрасту, проценти уписа се драстично смањују. Нето стопа похађања средњошколског образовања износи 28,4%, док се 57,1% деце ромске националности овог узраста налази ван образовног система. Преосталих 14,6% деце средњошколског узраста и

даље похађа основну школу (Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2019). Додатно, средње школе које ученици ромске националности уписују су углавном средње стручне школе које не пружају пуно могућности за даље школовање и запошљавање (Фонд за отворено друштво, 2010). Најнижи обухват Рома у образовном систему примећује се приликом анализе уписа високог образовања, при чему је мање од 2% младих Рома укључено је у високо образовање (Радовановић и Кнежевић 2014).

Разматрајући школски успех, истраживање спроведено од стране Центра за права детета 2006. године, на узорку од 76 школа, указује нам на слабији успех ромских ученика, као и на већи број ромских ученика који понављају разред (Дејановић и Пејаковић, 2006). Ученици ромске националности се такође често суочавају са сегрегацијом у одвојена одељења, или чак школе, где се по правилу уписују само деца ромске националне мањине. Ово је неретко случај у близини ромских насеља, када постоји већи број деце ромске националности која се укључују у образовни систем. Самим тим родитељи, при упису своје деце у жељену школу, избегавају школе које су близу ромских насеља, или стављају притисак на управнике, како би креирали посебна одељења за децу ромске националности (Табаш, 2019). Временом, образовни критеријуми се снижавају, заједно са квалитетом наставе, чинећи ове школе непривлачне и за ромску децу имућнијих родитеља. Фактори који доприносе стварању јаза између ромских и неромских ученика могу се наћи у социјалној дистанци, укорењеним стереотипима и предрасудама о ромским ученицима, дискриминацији од стране неромских родитеља, али и самосегрегацији Рома (Фонд за отворено друштво, 2007). На лошу образовну структуру Рома утиче и неправедна сегрегација ученика ромске националности у специјалне школе. Скоро половина деце која похађају специјалне школе чине ученици ромске националности. Деца ромске националности се пребацују у специјалне школе због лошег постигнућа, учесталости понављања разреда, пропуштања похађања предшколског припремног програма, језичке баријере, али и широко распрострањених стереотипа и дискриминације Рома, због чега се доноси закључак о немогућности праћења наставе у редовним школама (Мацура-Миловановић, 2010; Фонд за отворено друштво, 2010). Оваква пракса има за последицу додатно удаљавање ученика ромске националности од образовног система и стицања квалитетног образовања. Повезано са овим, у школама за одрасле доминирају ученици

ромске националне мањине, чинећи и до 90% од укупног броја уписаних ученика (Коцић-Ракочевић и Миљевић, 2003).

НАЦИОНАЛНИ НОРМАТИВНИ ОКВИР И МЕРЕ ПОДРШКЕ УЧЕНИЦИМА РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ У ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАЊА

Проблем Рома у образовању препознат је од стране Републике Србије и регулисан бројним законима, стратегијама, акционим плановима и афирмативним мерама, кроз документе који питање образовања директно уређују, или имплицитно, путем мера за побољшање свеопштег друштвеног и економског положаја ромске популације. Правни акт који представља основ за регулисање права припадника ромске националности јесте Устав Републике Србије из 2006. године, у коме се истиче пуна равноправност и уважавање идентитета свих националних мањина (Устав Републике Србије 2006). Област мањинских права поред актуелног Устава Републике Србије регулишу и Закон о заштити права и слобода националних мањина, Закон о службеној употреби језика и писма (1991), Закон о националним саветима националних мањина (2009), Закон о локалној самоуправи (2007) и Закон о забрани дискриминације (2009). Република Србија је заједно са другим државама региона потписница Декларације о учешћу у Декади инклузије Рома 2005–2015 која представља међународну иницијативу за побољшање положаја ромског становништва у друштву. У оквиру Декаде инклузије Рома Влада Републике Србије је усвојила Јединствени акциони план за унапређење образовања Рома (2004) који је усмерен ка укључивању Рома у образовни систем и обезбеђивању континуитета школовања и квалитета образовања, развијању толеранције и уважавању различитости, као и неговању културног идентитета.

Област образовања одређена је сетом закона, од којих је Закон о основама система васпитања и образовања (2017) кровни закон који регулише питања предшколског, основног и средњег образовања. Овим законом гарантовано је да сваки грађанин Републике Србије има једнако право на квалитетно образовање и васпитање засновано на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације (ЗОСОВ, 2017). Област образовања даље уређују Закон о предшколском васпитању и образовању (2010), Закон о

основном образовању и васпитању (2013) и Закон о средњем образовању и васпитању (2013). У наставку ћемо изложити мере подршке усмерене ка ученицима ромске националности предвиђене нормативним оквиром РС у оквиру предшколског и основношколског образовања.

Мере подршке ученицима ромске националности у предшколском образовању

Према Закону о предшколском васпитању и образовању (2010) деца из осетљивих група, у овом случају припадници ромске националне мањине, имају право приоритетног уписа на основу припадности друштвено осетљивим групама – деца из социјално нестимулативних средина (ЗПВО, 2010). Додатно, од школске 2006/2007 године обавезан је припремни предшколски програм који се остварује као програм припреме за полазак у основну школу у оквиру предшколског васпитања и образовања. Држава предвиђа и могућност организовања посебних и специјализованих програма за децу из осетљивих друштвених група. Ови програми јесу опциони, те се јако мали број предшколских институција одлучује на организовање сличних програма, најчешће због недостатка обука и подршке од државе (ССУРР, 2016).

МЕРЕ ПОДРШКЕ УЧЕНИЦИМА РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ У ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ

Закон о основама система васпитања и образовања (2017) налаже да се у први разред основне школе уписује свако дете које до почетка школске године има најмање шест и по, а највише седам и по година. Изузетно, деца из осетљивих група могу се уписати и након пропуштања законски одређеног уписног периода, као и без потребне документације, уз достављање доказа о здравственом прегледу, чиме је упис великог броја ромске деце знатно олакшан. Након уписа врши се испитивање детета од стране психолога и педагога школе на матерњем језику детета, уз примену стандардизованих поступака и инструмената. Уколико не постоји могућност да се испитивање врши на матерњем језику детета, школа је дужна да ангажује преводиоца на предлог националног савета националне мањине. Одређено је и формирање стручног тима за инклузивно образовање за школске и

предшколске установе, са циљем пружања додатне подршке ученицима. Предвиђено је пружање подршке детету у складу са потребама сваке индивидуе проценом интерресорне комисије и инклузивног тима школе, који по потреби има задатак израде индивидуалног образовног плана ученика у сарадњи са родитељима и другим стручњацима. ИОП подразумева индивидуализовани наставни програм и начин рада, прилагођен способностима, ограничењима и потенцијалима самог ученика (ЗОСОВ, 2017).

Правилник о педагошком асистенту и андрагошком асистенту (2019) прописује услугу педагошког асистента за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању који пружа помоћ и додатну подршку групи деце и ученика у установи, сарађује са родитељима и пружа помоћ стручном особљу, у наставним и ваннаставним активностима, у циљу унапређивања њиховог рада са децом и ученицима ромске националности (ППААА, 2019). Додатно, Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету (2018) наводи могућност боравка и исхране у продуженом боравку, као и бесплатне уџбенике и прибор за школу деци ромске националности (ПДОЗСПД, 2018).

УЛОГА ОРГАНИЗАЦИЈА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА НА ПОЉУ ОБРАЗОВАЊА РОМА

Организације цивилног друштва представљају важне актере у сфери социјалног укључивања припадника ромске националне мањине. Деловање ОЦД на територији Републике Србије је новина, при чему је већински број организација основан после 2000. године (Грађанске иницијативе, 2011). И поред овога, ОЦД су у области унапређења образовања осетљивих група становништва географски релативно добро распоређене, са изузетком јужне Србије (Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ, 2014). Начин рада ОЦД на пољу образовања Рома углавном је организован кроз пројекте, који пружају флексибилност у раду и квалитетне и транспарентне услуге, са фокусом на подршци ромским ученицима и породици (Шкорић, 2020). Међутим, управо због пројектне организације, често недостаје континуитет у раду и организације неретко пате од финансијске неодрживости. Додатно, ОЦД имају тешкоће и са координацијом рада и успостављањем мреже сарадње са другим приватним или јавним секторима (Шкорић, 2020). Усмереност рада ОЦД у образовању углавном се своди на оснаживање ромских

ученика и спречавање осипања из система образовања, уз рад на промоцији једнакости, различитости и толеранције (Шкорић, 2020). Неке од мера које обезбеђују ОЦД јесу: материјална подршка; организација дневног боравка, предшколског васпитања и образовања, продуженог боравка, клубова и ваншколских активности; рад са родитељима деце из осетљивих група и шире популације; рад са просветним радницима на унапређењу компетенција и подизању свести; пружање правних савета; реализовање информативних кампања и слично (Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ, 2014). Као резултат ОЦД представљају значајан ресурс на пољу унапређења квалитета образовног искуства ученика ромске националности који је потребно препознати и развијати.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања Општи циљ истраживања односи се на испитивање начина на који мере подршке ученицима ромске националности од стране Републике Србије и организација цивилног друштва у основношколском образовању на територији града Ниша доприносе квалитету образовног искуства у контексту образовног постигнућа, останка у образовном систему и образовне аспирације деце ромске националности.

Узорак и метод истраживања За постизање истраживачких циљева коришћена је квалитативна методологија, применом полуструктурисаног интервјуа са значајним актерима за истраживачко питање. Узорак чине 25 ученика ромске националности од четвртог до осмог разреда из основне школе ОШ „Вук Караџић” и ОШ „Сретен Младеновић Мика” у Нишу, међу којима су били и полазници радионица групе за децу и младе „Индиго” у Нишу. Затим, два педагошка асистента из поменутих школа, два наставника, два учитеља, два стручна сарадника (социјални радник и психолог), као и две координаторке у групи за децу и младе „Индиго”.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Образовно постигнуће деце ромске националности креће се од доброг до одличног успеха. У глобалу, деца су показала висок степен бриге за свој образовни успех,

задовољство постигнутим резултатима, као и жељу за побољшањем оцена. Образовна аспирација ромских ученика из узорка може се оценити као прилично висока када узмемо у разматрање њихов лош социо-економски положај и недостатак позитивних образовних модела у породици. Међу исказима о жељеним школама доминирали су образовни профили карактеристични за припаднике ромске националности као што су школа моде и лепоте, саобраћајна и туристичка, уз пар одступања. Испитаници који раде са децом ромске националности оцењивали су њихову образовну аспирацију као претежно ниску, али са тенденцијом повећања. Није забележено значајно осипање, уз два испитаника која су пропустила разред услед миграција.

ПРЕПРЕКЕ У ОБРАЗОВАЊУ ДЕЦЕ РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ

Сиромаштво је једна од главних препрека која са собом повлачи мноштво других проблема, од којих су издвојени лоши услови живота, нехигијенско окружење, недостатак основних материјалних добара као што су обућа и одећа, али и недостатак слободног времена и адекватног окружења за учење. Такође, недовољна освешћеност ромских родитеља о значају образовања у великој мери спречава напредовање деце ромске националности. Честе миграције, дечији рад, недостатак подстицаја за образовни развој и неукљученост у образовни процес само су неке од пракси које је потребно искоренити. У контексту школског окружења, језичка баријера је кључна препрека која води отежаној комуникацији и праћењу наставног програма, те самим тим и споријем напредовању и усвајању градива. Више од половине испитаника изјавило је како је имало проблем са језиком приликом поласка у школу. Као резултат, деца ромске националности остварују нижу полазну тачку при укључивању у образовање и поседују већу несигурност у процесу школовања. Поред овога, етикетирање ученика ромске националности и снижавање критеријума оцењивања знатно кочи даљи напредак деце услед њихове изложености мањку подстицаја и подршке када су у питању савладавање градива и образовне аспирације.

ДОСТУПНЕ МЕРЕ ПОДРШКЕ ОД СТРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Доступне мере подршке од стране РС за ученике ромске националности на пољу образовања издвојене у овом раду обухватају: предшколски припремни програм, услугу педагошког асистента, рад по индивидуалном образовном плану, бесплатне уџбенике, прибор, ужину и продужени боравак, приоритетни упис и упис без документације.

Припремни предшколски програм

Забележен је допринос припремног предшколског програма у контексту подстицања заједничке игре и лакшег праћења наставног програма по поласку у први разред. Наставно особље истакло је веће предзнање деце ромске националности и бољу припремљеност за наставу након увођења обавезности ППП. Поред усвајања образовних основа, препознат је и допринос у погледу улоге социјализације и изградње навика, где деца уче да се друже и деле просторију са већим бројем друге деце, прате наставу, поштују ауторитет, усвоје битне навике и постигну одговарајућу врсту самосталности која се за тај узраст очекује.

Услуга педагошког асистента

Услуга педагошког асистента није доступна у свим школама. Обе школе из узорка имале су по једног запосленог педагошког асистента услед територијалне близине великим ромским насељима. Рад педагошког асистента разликује се од места запослења и потреба ученика. Међутим, у глобалу, услуга педагошког асистента подразумева помоћ и подршку деци у учењу или савладавању тешкоћа на које наилазе на свом образовном путу, као и подршку породици, школи, наставном кадру, али и локалној самоуправи. На испитиваном узорку, педагошки асистенти радили су у директном контакту са децом у редовној настави или на допунским часовима, у сарадњи са учитељима, пружајући помоћ деци у савладавању градива, а поготово оним којима је потребна додатна образовна подршка. У једној школи педагошки асистент радио је континуирано са децом од припремног предшколског програма па све до поласка у трећи разред, у трећем и четвртном разреду радио је са њима на допунској настави, након чега је рад организован спорадично и по потреби, уз праћење образовног успеха и редовности похађања. У другој школи педагошки асистент је радио повремено са ученицима, када је за то било потребе и углавном кроз организовање допунских часова.

Препознат је посебан значај ове мере за ученике ромске националности услед познавања ромског језика од стране педагошког асистента, што умногоме доприноси рушењу језичке баријере која отежава усвајање градива и сарадњу између и наставног особља. Поред овога, педагошки асистент помаже у спровођењу индивидуалног образовног плана у сарадњи са учитељем или наставником. Учитељи су посебно наглашавали значај помоћи педагошког асистента када су у питању деца ромске националности која раде по ИОП-у или имају проблема са српским језиком. Педагошки асистент помаже и наставном особљу у креирању и спровођењу наставног плана, као и у проналаску адекватног приступа за рад са одређеном децом. Поред овога, педагошки асистенти пружају и саветодавне услуге деци кроз помоћ у савладавају разноврсних проблема. Осим рада у оквиру редовне наставе, педагошки асистенти организују и радионице за децу како би их информисали о битним темама.

Увођење педагошких асистената у рад школе у великој мери је побољшало комуникацију између школе и ромских породица. Унапређена је сарадња са родитељима деце, превазилажењем неповерења које су имали због лоших претходних искустава. Као чланови ромске популације и становници истог насеља, педагошки асистенти су у могућности да се приближе ромским породицама, повежу се и разумеју проблеме са којима се деца ромске националности и њихови родитељи суочавају. Посао педагошког асистента односи се и на мотивисање и буђење свести деце и родитеља о значају које образовање има за њихову будућност и побољшање социо-економског положаја који је се мом узорку постиже кроз саветодавни рад и организовање радионица.

Примећени недостаци у имплементацији ове мере односе на проблем недостатка времена за континуиран рад са децом. Одређен број деце изјавио је како им је педагошки асистент помагао током првих разреда основне школе, али да је то сада само повремено, иако би волели да и даље ради са њима. Међутим, овде говоримо о ограничењу позиције и броја запослених стручних радника где један педагошки асистент не може постићи потпун обим рада.

Улога педагошког асистента подразумева и сарадњу са стручним радницима у школи, другим педагошким асистентима, локалном заједницом и организацијама цивилног друштва. Они су укључени у креирање локалних акционих планова кроз пружање значајног увида у стање и потребе деце ромске националности. Задужени су и за креирање

стратегија у оквиру школе и шире заједнице са циљем унапређења образовних карактеристика ромске популације. Према мишљењу педагошких асистената и стручних сарадника, ови задаци довели су до значајних промена које се огледају у већем броју ромске деце која се уписују у ППП и први разред, бољој комуникацији деце са наставницима, поспешивању уписа у средње школе и квалитетнијој сарадњи школе са породицама деце. Координаторка у организацији цивилног друштва такође је позитивно оценила меру педагошког асистента, наводећи да се труде да одрже спону између њих као организације и наставника, те да децу мотивишу за даљи наставак школовања. Педагошки асистенти повезују кључне актере за питање образовања деце ромске националности и као такви једна су од значајнијих мера подршке, која је по мишљењу испитаника у великој мери побољшала квалитет образовног искуства ромске деце.

Индивидуални образовни план

Иако индивидуални образовни план није мера усмерена само ка припадницима ромске националне мањине, он представља значајну меру подршке када је у питању њихово образовање. Услед недостатка предзнања, лоших социјалних услова, непознавања језика и непохађања припремног предшколског програма ученици ромске националности у већем проценту од осталих имају потребу за додатном образовном подршком. Наставници и стручни сарадници у школи нагласили су да већи број ученика ромске националности прати наставу по ИОП-у. Међутим, услед великог броја деце у одељењу која раде по ИОП-у и у недостатку стручног особља, јавља се потешкоћа у организацији наставе, која потеже захтев за бољим уређењем мере.

Координаторка у организацији цивилног друштва навела је да се из њеног искуства ова мера често не спроводи на одговарајући начин. У појединим случајевима ИОП није креиран на основу индивидуалних образовних потреба детета, већ се преписује од детета до детета и тиме не одговара на потребне захтеве. Поменутом праксом долазимо до тога да наставници или учитељи често деци ромске националности дају мање захтевне задатке као што су цртање и преписивање, који нису довољно стимулативни за оптималан развој и напредак.

Бесплатни уџбеници, прибор, ужина и продужени боравак

Као припадници социјално угрожене категорије лица већина ученика ромске националности има право на бесплатне уџбенике, прибор, ужину и продужени боравак. На узорку једне од испитиваних школа 80% ученика ромске националности остварује право на ове услуге, указујући на њихов изузетно лош социо-економски положај. Обезбеђивање наставних средстава јако је битно за образовање деце ромске националности услед великог материјалног терета ових издатака, поготово у случајевима вишечланих ромских породица. Непостојање поменутих мера утицало би на финансијску неодрживост образовања деце ромске националности. Међутим, у случају бесплатног прибора, примећена је недовољност обезбеђених количина за сву децу током трајања целе школске године.

Упис без документације

Могућност уписа без потпуне документације представља меру која је изузетно значајна за припаднике ромске националности која су живела ван система или која су се доселила из друге земље у којој су и рођена. У обе школе из узорка, било је случајева коришћења ове мере од стране деце ромске националности која су рођена у иностраној држави и нису поседовала јединствени матични број грађана. Тиме им је омогућен упис и похађање наставе током трајања процеса добијања матичног броја, спречавајући заостајање у праћењу наставног програма.

ДОСТУПНЕ МЕРЕ ПОДРШКЕ ОД СТРАНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА

Доступне мере подршке од стране организације цивилног друштва групе за децу и младе „Индиго” за ученике ромске националности препознате на пољу образовања обухватају: образовну подршку, психолошке и едукативне радионице, бесплатан школски прибор, излете, благовремено информисање о битним питањима за ромску популацију и помоћ приликом попуњавања и предаје административне документације. Група за децу и младе „Индиго” пружа образовну подршку кроз свакодневне радионице за децу, које су отворене за све. Волонтери који су прошли обуку помажу деци у савладавању градива,

писању домаћих задатака и припремању за провере знања. Поред овога, организују се и едукативне радионице за децу које обрађују разноврсне теме, невезане искључиво за школско градиво. Од испитаника са територије насеља Црвена звезда које је обухваћено радом ове организације, само три испитаника није похађало радионице, иако су на њих долазили раније.

Деца која редовно посећују организацију била су изузетно задовољна њеним радом. Наглашавали су значај који радионице имају за савладавање градива и писање домаћих задатака, али и за дружење и квалитетно провођење времена. Учитељи и наставници у школи приметили су значај рада организације, наводећи да школица много значи и да се види јасна разлика у образовном постигнућу код деце која похађају радионице. Ова ОЦД такође обезбеђује деци бесплатан прибор за наставни рад и повремене излете, за које координаторка сматра да су изузетно значајни. Мисија „Индига” односи се и на повећање мотивације деце и свести њих и њихових породица о вредности образовања. Координаторка организације изјавила је да је приметила помак на овом пољу, где се из године у годину повећава одазив деце која уписују средње школе и настављају своје школовање, чега је било јако мало док организација није кренула са радом у насељу.

На територији друге школе из узорка, деца су такође имала приступ ОЦД која се налази у њиховом насељу, коју је посећивало мање од половине испитаника. Ја нисам ступила у контакт са датом организацијом, али су ми испитаници указали на њихов рад, који се састојао у организовању радионица за помоћ са савладавањем наставног градива, као и радионица плеса, певања и играња друштвених игара. Међутим, задовољство радом ове организације мање је у поређењу са „Индигом”, поготово када су у питању едукативне радионице. Креативне радионице оцењене су позитивно, деца су уживала и дружила се, међутим, едукативне радионице нису имале добре резултате. Искази испитаника указали су на недостатак пружања подршке у савладавању градива током едукативних радионица, које су се углавном састојале од преписивања урађених домаћих задатака. Самим тим, увиђамо потенцијал ОЦД на пољу унапређења образовног искуства ученика ромске националности, који се треба искористити адекватним и посвећеним радом.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА ЗА ДЕЦУ РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ

На основу анализе исказа испитаника о доступним мерама подршке у наставку ћу размотрити неке од препорука за њихово унапређење, као и унапређење целокупног квалитета образовног искуства за децу ромске националности. Побољшање услова живота ромских породица наглашено је као основ за унапређење квалитета образовног искуства стварањем темеља за образовни напредак деце. Даље, као значајна препорука истакнуто је обезбеђивање додатне помоћи учитељима и наставницима у раду са децом ромске националности. Ово се односи на већи број запослених педагошких асистента и стручних радника који би омогућили индивидуализован приступ ученицима и адекватан рад по ИОП-у. Повезано са овим, важна је и сензибилизација наставника и учитеља за рад са децом ромске националности кроз више стручних едукација и додатног усавршавања. Такође, као важну препоруку изнела бих мере побољшања сарадње између школе и родитеља деце ромске националности, како би се поспешило њихово ангажовање у области образовања. Поред овога, кључно је увођење програма за подизање свести ромских породица о значају образовања за унапређење социјалног статуса и економског положаја Рома. Требало би унапредити и комуникацију између државног и цивилног сектора кроз систематизовану мрежу сарадње и увид у напредак деце. За крај, нагласила бих значај позитивних модела, где би увођење више јавних похвала за децу из маргинализованих група ојачало самопоуздање деце и допринело већој мотивацији за напредак.

ЗАКЉУЧАК

Разматрањем резултата истраживања можемо закључити да су доступне мере подршке од стране Републике Србије и организација цивилног друштва позитивно допринеле унапређењу квалитета образовног искуства за децу ромске националности у односу на образовно постигнуће, останак у образовном систему и образовне аспирације. Према изјавама испитаника који имају искуства у раду са децом ромске националности и који су упознати са њиховим образовањем, образовне карактеристике деце ромске националности знатно су унапређене. Већи број деце уписује и завршава основну школу, забележен је виши ниво предзнања приликом укључивања у образовни систем, те је примећено и мање осипање из система основног образовања. Додатно, деца у већој мери показују тенденцију ка наставку школовања, док се међу жељама сада налазе и

перспективније средње школе. Између доступних мера подршке које су укључивале обавезан припремни предшколски програм, индивидуални образовни план, упис без документације, услугу педагошког асистента, бесплатне уџбенике, наставна средства, ужину и продужени боравак, али и радионице, излете и едукативну подршку у организацији цивилног друштва, ниједна мера није могла бити издвојена као најбитнија, јер је сваки вид подршке међусобно повезан и допуњује се. Међутим, услуге организације цивилног друштва (посебно групе за децу и младе „Индиго”) и услуга педагошког асистента издвојене су као мере од већег значаја. Услуга педагошког асистента допринела је превазилажењу језичке баријере, побољшању комуникације са родитељима, али и бољем усклађивању редовне наставе са ИОП-ом и мотивисању и усмеравању ученика. Услуге организације цивилног друштва посебно су оцењене као значајне када је у питању побољшано образовно постигнуће ученика ромске националности. Деца су лакше савладала градиво, редовно обављала школске обавезе и постизала боље резултате.

И поред примећеног напретка у погледу побољшаног образовног успеха и образовних аспирација деце ромске националности, препознат је простор за унапређење. Неке од издвојених препорука су: рад на побољшању сарадње између школе и породица деце ромске националности и цивилног сектора, усклађивање ИОП-а са специфичним образовним потребама детета, упошљавање већег броја стручних радника и њихова сензибилизација и оспособљавање за рад са децом из маргинализованих група.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Влада Републике Србије. 2016. *Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике у процесу приступања Европској унији*. Београд: Влада Републике Србије.
- Грађанске иницијативе. 2011. *Процена стања у сектору организација цивилног друштва у Србији*. Београд: Грађанске иницијативе.
- Дејановић В., Пејаковић Љ. 2006. *Више од незваничне процене – Положај ромске деце у Србији*. Београд: Центар за права детета
- Закон о основама система васпитања и образовања. 2017. „Сл. гласник Републике Србије”, бр. 88/2017
- Закон о основама система образовања и васпитања. 2009. „Службени гласник Републике Србије” бр. 72/2009

- Закон о основном образовању и васпитању. 2013. „Службени гласник Републике Србије” бр. 55/2013.
- Закон о предшколском васпитању и образовању. 2010. „Сл. гласник Републике Србије”, бр. 18/2010.
- Зуковић, С. Н., и Милутиновић, Ј. Ј. 2014. „Подршка социјално маргинализованим групама кроз педагошко-саветодавни рад: пример ромске популације”. *Специјална едукација и рехабилитација*, 13(4).
- Коцић-Ракочевећ, Н. и А. Миљевић. 2003. *Роми и образовање: између потреба, жеља и могућности*. Београд: Дечји ромски центар.
- Мацура-Миловановић, С. (2010). Специфични проблеми у образовању ромске деце. *Узданица*, год. V, бр. 2, Јагодина: Педагошки факултет.
- Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету. 2018. „Службени гласник Републике Србије” бр. 80/2018.
- Правилник о педагошком асистенту и андрагошком асистенту. 2019. „Службени гласник Републике Србије” бр. 87/2019.
- Радовановић С., Кнежевић А. 2014. *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. Роми у Србији*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. 2013. *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. години у Републици Србији, Основни скупови становништва – подаци по регионима, Књига пописа 18*. Београд: РЗС.
- Републички завод за статистику и УНИЦЕФ. 2019. *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији, 2019, Извештај о налазима истраживања*. Београд: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.
- Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године. 2016. „Службени гласник Републике Србије”, број 26/2016.
- Табаш Ј. 2019. *Посебан извештај заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама*. Београд: Заштитник грађана.
- Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ. 2014. *Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у*

предуниверзитетском образовању. Београд. Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ.

Тодоровић, Д. 2011. „Роми на Балкану и у Србији”. *Теме*. Вол.35. бр.4. 1137-1174.

Устав Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 98/06.

Фонд за отворено друштво. 2007. *Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији, Извештаји о мониторингу*. Београд: Фонд за отворено друштво

Фонд за отворено друштво. 2010. *Ромска деца у „специјалном” образовању у Србији – презаступљеност, ниска постигнућа и утицај на живот Истраживање о школама и одељењима за децу*. Београд: Фонд за отворено друштво

Шкорић, Ј. Ј. 2019. „Организације цивилног друштва као подршка образовној инклузији ромске деце у АП Војводини.” Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.

Milica Stojanović

Faculty of Philosophy, University of Niš

CONTRIBUTION OF SUPPORT MEASURES TO THE QUALITY OF EDUCATIONAL EXPERIENCE IN ROMA STUDENTS

Resume

The Roma population, in disproportionately larger numbers compared to the general population, faces multiple forms of marginalization, including economic, educational, spatial, and cultural marginalization. The focus of this research is on the field of education, as a key tool for breaking the cycle of social vulnerability. It is done by considering the available support measures from the Republic of Serbia and the civil sector in the context of their contribution to the quality of educational experiences in Roma students. The study centers around the perceptions of Roma students and professionals within educational institutions and the civil sector regarding the importance of support measures and their implications on educational achievement, educational aspirations and dropout rates among Roma students. Additionally, the

study encompasses the obstacles encountered by Roma students when accessing and remaining in the education system. The research concludes with recommendations for improving the quality of educational experiences for Roma children. A qualitative methodology was employed in this study, using semi-structured interviews with significant actors related to the research question. The research results indicate a positive contribution of available support measures to the quality of educational experiences for Roma students. It is leading to improvements in educational achievement, retention rates and educational aspirations. Despite the progress achieved, there is still room for change and further development of the support network, which will be further explored in the paper.

Keywords: education, support measures, barriers, Roma students, civil-society organizations.